

Η πρόταση για Αναθεώρηση του Συντάγματος απόπειρα παράκαμψης των προβλημάτων

Ένα από τα θέματα που συζητήθηκαν το τελευταίο διάστημα ήταν η κυβερνητική πρόταση για αναθεώρηση του Συντάγματος και δημοψήφισμα. Πέρα από τις άμεσες πολιτικές συνεπαγωγές του, το θέμα έχει μια σειρά ευρύτερες θεσμικές και ιδεολογικές παραμέτρους. Με την ευκαιρία αυτή, συζητήσαμε με τη συνταγματολόγο Ιφιγένεια Καμτσίδου, επίκουρη καθηγήτρια στο ΑΠΘ. Η Ι. Καμτσίδου τονίζει ότι η πρόταση για αναθεώρηση δεν είναι απλώς μια λανθασμένη απάντηση στα προβλήματα της χώρας, αλλά και μια προσπάθεια να μετατεθεί ο δημόσιος διάλογος και να παρακαμφθούν τα θέματα για τα οποία οι κυβερνώντες οφείλουν να αναλάβουν την πολιτική ευθύνη. Επίσης, σχολιάζει ότι η πρόταση του πρωθυπουργού για δημοψήφισμα εισάγει τον καισαρισμό στο πολιτικό σύστημα. Και υπογραμμίζει: «Χωρίς οργανωμένη αντιπαράθεση, χωρίς εναλλακτικά σχέδια για το περιεχόμενο της γενικής πολιτικής της χώρας, ο κοινοβουλευτισμός απονεκρώνεται».

*** Η Ολομέλεια του Συμβουλίου της Επικρατείας, σύμφωνα με πληροφορίες, κρίνει το Μνημόνιο συνταγματικό και απορρίπτει την προσφυγή που έχουν καταθέσει κοινωνικοί φορείς. Πώς σχολιάζετε την εξέλιξη αυτή, όταν μάλιστα ανώτατα δικαστήρια άλλων ευρωπαϊκών χωρών (Ρουμανία, Λετονία) έχουν κρίνει ότι ανάλογες διατάξεις αντίκεινται στα Συντάγματά τους ή στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου;**

* Η απόφαση της Ολομέλειας του ΣτΕ δεν έχει εκδοθεί ακόμη και το αποτέλεσμα δεν είναι γνωστό. Το μόνο που γνωρίζουμε είναι ότι πραγματοποιήθηκαν διασκέψεις της Ολομέλειας του Δικαστηρίου, το περιεχόμενο των οποίων είναι, σύμφωνα με τον νόμο, μυστικό. Δυσκολεύεται λοιπόν κανείς να πιστέψει ότι κάποιος από τους ανώτατους δικαστικούς λειτουργούς που συμμετείχαν στις διασκέψεις παραβίασε τις συνταγματικές υποχρεώσεις του και διέδωσε όσα διεμείφθησαν σε αυτές. Πιθανότερο θεωρώ ότι οι σχετικές «πληροφορίες» δόθηκαν στη δημοσιότητα από αυτούς που ενδιαφέρονται για τη στήριξη και την εφαρμογή των ρυθμίσεων του Μνημονίου και αναζητούν στην δικαστική κρίση πρόσθετη βοήθεια. Αξίζει πάντως να σημειωθεί πως οι έλληνες δικαστές βρίσκονται ενώπιον μιας εξαιρετικά δυσχερούς υπόθεσης: καλούνται να αποφανθούν αν η δανειοδότηση της χώρας με τους όρους του Μνημονίου, η οποία παρουσιάζεται ως

αναγκαία προϋπόθεση για την «σωτηρία της πατρίδας», δηλαδή ως λόγος «υπέρτατου δημοσίου συμφέροντος», μπορεί να δικαιολογήσει δραστικούς περιορισμούς των συνταγματικών δικαιωμάτων, να λειτουργήσει στην ουσία ως θεμέλιο μιας «ήπιας», πλην μακρόχρονης, αναστολής του συστήματος των συνταγματικών ελευθεριών. Ωστόσο, η θεσμοθετημένη αναστολή των δικαιωμάτων, αυτό που είναι ευρύτερα γνωστό ως «κατάσταση πολιορκίας», πραγματοποιείται σύμφωνα με το άρθρο 48 Συντ. με πρωτοβουλία της κυβέρνησης και απόφαση της Βουλής, γεγονός που μαρτυρά ότι ο συντακτικός νομοθέτης αναθέτει τη διαδικασία σε όργανα που προέρχονται από και λογοδοτούν προς τον λαό. Η εμπλοκή της δικαστικής εξουσίας διαφοροποιεί τους όρους με τους οποίους αντιμετωπίζεται πλέον το πρόβλημα· αφενός υπογραμμίζεται πως οι δεσμεύσεις προς τους διεθνείς οργανισμούς βρίσκονται υπό δικαστικό έλεγχο σε ό,τι αφορά τον σεβασμό και την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων, πως σε ένα κοινωνικό κράτος δικαίου η αρχή *salus patriae suprema lex esto* δεν μπορεί να εφαρμοστεί, αφετέρου αναγνωρίζεται στον δικαστή η εξουσία να αξιολογεί πολύ πιο ουσιαστικά ποιοι λόγοι συγκροτούν το δημόσιο συμφέρον και να καταφάσκει ή να αρνείται τη συνδρομή τους, έστω και σε ευθεία αντιπαράθεση προς την δημοκρατικά νομιμοποιημένη κυβέρνηση.

Πάντως σε ό,τι αφορά την πλειοψηφία για την κύρωση με το Μνημόνιο εκχωρούνται αρμοδιότητες που ανάγονται στην κυριαρχία, η αναγνώριση δηλαδή στο Συμβούλιο και στο ΔΝΤ της εξουσίας να προσδιορίζουν αυτοί τον πυρήνα της γενικής πολιτικής της χώρας. Αυτό απαιτεί την κύρωση των συμφωνιών από την Βουλή σύμφωνα με το άρθρο 36 Συντ. και την ειδική αυξημένη πλειοψηφία του άρθρου 28 παρ. 2, με την ψήφο των 180 βουλευτών.

*** ΠΑΣΟΚ και Ν.Δ. ανακινούν εδώ και καιρό θέμα συνταγματικής αναθεώρησης. Πιστεύετε ότι η κρίση που περνάμε είναι κρίση πολιτική, και συνεπώς η διέξοδος απ' αυτή συναρτάται με την ανατροπή των πολιτικών συσχετισμών, ή είναι και κρίση πολιτειακή, οπότε παραπέμπει σε συνταγματικές αλλαγές;**

* Τα τελευταία χρόνια τα δυο μεγάλα κόμματα καταφεύγουν στην αναθεώρηση του Συντάγματος, για να παρακάμψουν τις δυσλειτουργίες του πολιτικού συστήματος. Το γεγονός ότι στην Ελλάδα το Σύνταγμα αντιμετωπίζεται από ευρύτατα στρώματα του λαού ως εγγύηση της πολιτικής ελευθερίας, αλλά και της προσωπικής και συλλογικής αυτονομίας, επιτρέπει στους κυβερνώντες να ανάγονται σε αυτό, να

προτείνουν την τροποποίησή του για να εμφανίσουν μια δελεαστική πρόταση στους εκλογείς τους και να υπερβούν την πολιτική τους αμηχανία. Αναθεώρηση του Συντάγματος όμως απαιτείται ή δικαιολογείται όταν εντοπίζονται αδυναμίες στη λειτουργία του πολιτεύματος, με άλλα λόγια όταν οι ισχύοντες κανόνες δεν πλαισιώνουν ικανοποιητικά την ελεύθερη διαμόρφωση και την έκφραση των επιλογών του εκλογικού σώματος, δεν επιτρέπουν την ανάπτυξη των πολιτικών και κοινωνικών δυνάμεων, δεν εξασφαλίζουν τον σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών. Η κρίση που βιώνει σήμερα η χώρα δεν αποτελεί εκδήλωση τέτοιων αδυναμιών: ξεκίνησε ως δημοσιονομική κρίση, η οποία «αποκάλυψε» τις στρεβλώσεις του πολιτικού συστήματος και τις συνέπειές τους στην οργάνωση της δημόσιας διοίκησης και στη δικομματική διαχείριση των δημόσιων αγαθών. Ακόμη, η ένταση της επίθεσης που δέχονται οι πολίτες και η οποία υποβιβάζει ουσιαστικά το επίπεδο διαβίωσής τους απομειώνει δραματικά τη λειτουργία του κοινωνικού κράτους και περιορίζει ασφυκτικά τις οικονομικές εγγυήσεις για την απόλαυση των δικαιωμάτων τους, βαθαίνει το χάσμα ανάμεσα στον λαό και το πολιτικό προσωπικό. Μια συνταγματική αναθεώρηση, ωστόσο, δεν μπορεί να διαμορφώσει νέες πολιτικές: τούτο δεν αποτελεί -ευτυχώς- αντικείμενο του καταστατικού χάρτη ούτε οδηγεί στην εμφάνιση νέων κομμάτων ή πολιτικών μορφωμάτων, που πάντοτε γεννώνται από κοινωνικές διεργασίες. Έτσι, η πρόταση για τροποποίηση του ισχύοντος Συντάγματος δεν είναι απλώς μια λανθασμένη απάντηση στα προβλήματα της χώρας, είναι μια προσπάθεια να μετατεθεί ο δημόσιος διάλογος σε άλλο επίπεδο και να παρακαμφθούν τα θέματα για τα οποία οφείλουν να αναλάβουν την πολιτική ευθύνη οι κυβερνώντες.

*** Στον δημόσιο διάλογο, τόσο από τη Ν. Δ. όσο και από το ΠΑΣΟΚ, έχουν τεθεί ως θέμα για την επιδιωκόμενη αναθεώρηση ρυθμίσεις που συρρικνώνουν το πλαίσιο δικαιωμάτων του μεταπολιτευτικού Συντάγματος. Θέτουν θέμα άρσης της μονιμότητας των δημοσίων υπαλλήλων, υπονόμησης της συνταγματικής κατοχύρωσης των δασικών εκτάσεων, δυνατότητας ίδρυσης ιδιωτικών ΑΕΙ κλπ. Πιστεύετε ότι οι κοινωνικοί συσχετισμοί ευνοούν σήμερα μια προοδευτική συνταγματική αναθεώρηση;**

* Η ρευστότητα η οποία, δημοσκοπικά τουλάχιστον, εμφανίζεται στο πολιτικό σκηνικό δυσκολεύει τις εκτιμήσεις για την κατεύθυνση που θα ακολουθήσει ενδεχόμενη αναθεώρηση του Συντάγματος. Πάντως, υπάρχουν ορισμένες σταθερές σε διεθνές και σε εθνικό επίπεδο, που δικαιολογούν τις επιφυλάξεις απέναντι σε ένα αναθεωρητικό εγχείρημα.

Για παράδειγμα, δεν μπορεί κανείς να αμελήσει τα χαρακτηριστικά που είχε η διαδικασία συνταγματοποίησης της Ε.Ε.: παραγνώριση των ευρωπαϊκών λαών ως παραγόντων της σχετικής διαδικασίας, συστηματική προσπάθεια αναγωγής της προστασίας του ελεύθερου και ανόθευτου ανταγωνισμού σε ύπατη αρχή του νομικού οικοδομήματος της Ένωσης, υποβάθμιση σημαντικών δικαιοκρατικών παραμέτρων που συγκροτούν τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών-μελών. Οι προτάσεις των δύο μεγάλων κομμάτων στην Ελλάδα ακολουθούν τις ίδιες παραπάνω κατευθύνσεις. Ενδεικτικά, στα σχέδιά τους η προστασία του περιβάλλοντος υποχωρεί, ιδίως ενόψει της ικανοποίησης των ταμειακών αναγκών του δημοσίου ή της προσδοκίας μιας ανάπτυξης στηριγμένης στην «ατμομηχανή της οικονομίας», την οικοδομή. Το δημόσιο πανεπιστήμιο που, παρά τις αντιφάσεις του, υποστήριξε όχι μόνον την ορθολογικότερη οργάνωση και ανάπτυξη της χώρας, αλλά και την άμβλυνση των κοινωνικών ανισοτήτων, τη διαμόρφωση ρευμάτων κριτικής σκέψης και την εμπέδωση δημοκρατικής πολιτειακής συνείδησης, με την επόμενη αναθεώρηση θα χάσει τα οργανωτικά χαρακτηριστικά που υποστηρίζουν την αποστολή του και θα κληθεί να λειτουργεί σε καθεστώς εξάρτησης από την εκάστοτε πολιτική εξουσία ή τους ισχυρούς χρηματοδότες του. Κατά τη γνώμη μου, ο ελληνικός λαός αναγνωρίζει την θεσμικοπολιτική σημασία των παραπάνω δημόσιων αγαθών και θεμελιωδών δικαιωμάτων, θα αναγκαστεί όμως να τα προστατεύσει σε ένα ιδιαίτερα δύσκολο περιβάλλον, όντας ήδη σε θέση άμυνας για την προάσπιση των συνθηκών αξιοπρεπούς διαβίωσης των μελών του.

*** Ο πρωθυπουργός προβάλλει το δημοψήφισμα ως πηγή νομιμοποίησης για τις αλλαγές στο πολιτικό σύστημα και τη συνταγματική αναθεώρηση. Πόσο απέχει αυτή η επιλογή από την παράκαμψη των προβλεπόμενων από το Σύνταγμα αναθεωρητικών διατάξεων;**

* Η αναθεώρηση του Συντάγματος, όπως είναι γνωστό, γίνεται σύμφωνα με την ειδική διαδικασία του άρθρου 110 παρ. 2-4, δηλαδή απαιτείται η απόφαση της Βουλής για το ποιες διατάξεις θα αναθεωρηθούν, στη συνέχεια μεσολαβούν εκλογές και, τέλος, η Βουλή που αναδεικνύεται από αυτές, η αναθεωρητική, αποφασίζει για το περιεχόμενο των τροποποιούμενων διατάξεων. Η διαδικασία αυτή επιδιώκει να εξασφαλίσει τόσο τη συμμετοχή του λαού στην αναθεώρηση, καθώς η Βουλή που αποφασίζει έχει αναδειχθεί μετά από εκλογές στις οποίες η αναθεώρηση αποτελεί ένα βασικό διακύβευμα, όσο και την οργανωμένη,

ουσιαστική αντιπαράθεση των διαφορετικών απόψεων, στον βαθμό που η τελική απόφαση λαμβάνεται από την αναθεωρητική Βουλή. Είναι λοιπόν προφανές ότι η απόπειρα αναθεώρησης με δημοψήφισμα συνιστά ευθεία παραβίαση του Συντάγματος, εισάγει δε παράλληλα χαρακτηριστικά καισαρισμού στο πολιτικό σύστημα. Αξίζει, τέλος, να σημειωθεί ότι στη χώρα μας «αναθεώρηση» του Συντάγματος με δημοψήφισμα πραγματοποιήθηκε μόνον από τη δικτατορία.

*** Στην Ελλάδα δεν υπάρχει δημοψήφισμα λαϊκής πρωτοβουλίας όπως σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Την απόφαση για δημοψήφισμα, καθώς και τα ερωτήματα, τα καθορίζει η εκάστοτε κοινοβουλευτική πλειοψηφία. Τι εξελίξεις δρομολογεί η επιλογή του πρωθυπουργού να προχωρήσει σε προκάτ δημοψήφισμα και η άρνησή του να θέσει υπό την κρίση δημοψηφίσματος το σύμφωνο για το ευρώ, με το οποίο σε ευρωπαϊκό επίπεδο επιχειρείται η συνταγματοποίηση του νεοφιλελευθερισμού;**

* Το δημοψήφισμα είναι θεσμός που ενσωματώνει μια σημαντική αντίφαση: επιτρέπει την άμεση συμμετοχή του λαού στην αντιμετώπιση ενός πολιτικού ζητήματος, ταυτόχρονα όμως επιτρέπει στο πολιτειακό όργανο που έχει την σχετική αρμοδιότητα να αποφασίσει το αν, τότε και με ποιους όρους θα κληθεί το εκλογικό σώμα να εκφράσει τη γνώμη του. Η στάση του πρωθυπουργού αναδεικνύει την αρνητική πλευρά του θεσμού: προκειμένου η κυβέρνησή του να δημιουργήσει συναίνεση για τα σκληρά μέτρα των Μνημονίων, προετοιμάζονται δημοψηφίσματα στα οποία η θετική απάντηση θα είναι σχεδόν αυτονόητη, ενώ κρίσιμα ερωτήματα, που ευνοούν μια ουσιαστική πολιτική αντιπαράθεση, που θα επέτρεπαν τη διατύπωση πραγματικά διαφορετικών προτάσεων, επομένως θα άνοιγαν τον δρόμο για τη συμμετοχή του λαού στις εξελίξεις, αγνοούνται. Η ανάπτυξη μιας τέτοιας πρακτικής ενέχει, όπως προαναφέρεται, τον κίνδυνο του καισαρισμού, αλλά και της περαιτέρω απαξίωσης της πολιτικής: οι πολίτες που ζητούν να ακουστούν, να γίνονται σεβαστά τα αιτήματά τους από τους κυβερνώντες, θα κατανοήσουν ότι το δημοψήφισμα λειτουργεί ως φενάκη και όχι ως μηχανισμός ελέγχου της εξουσίας.

*** Αυτές τις ημέρες στις πλατείες της χώρας οι Αγανακτισμένοι ζητούν πραγματική δημοκρατία, με έμφαση μάλιστα στην άμεση δημοκρατία. Σε ποιο επίπεδο μπορεί να εφαρμόζεται και με ποιους θεσμούς το αίτημα αυτό;**

* Το αίτημα για άμεση δημοκρατία μαρτυρά την κρίση αντιπροσώπευσης που γνωρίζει η χώρα μας, όπως και οι υπόλοιπες χώρες της Ευρώπης. Άμεση δημοκρατία, δηλαδή μια μορφή οργάνωσης όπου ο πολίτης συμμετέχει ο ίδιος στην διαβούλευση και στη λήψη όλων των πολιτικών αποφάσεων, όπου αυτός έχει την ευθύνη για τη διαχείριση των κοινών υποθέσεων, προϋποθέτει μικρές πολιτικές κοινότητες. Τίθεται όμως το ερώτημα, αν τέτοιου μεγέθους και αντίστοιχης ισχύος κοινότητες μπορούν να εξασφαλίσουν την αυτονομία τους και την αυτονομία των μελών τους στο σημερινό ευρωπαϊκό και παγκόσμιο πλαίσιο της παντοδυναμίας των αγορών. Για τον λόγο αυτό, σήμερα, θεσμοί άμεσης συμμετοχής, κατά τη γνώμη μου, μπορεί να εισαχθούν σε τοπικό επίπεδο, στοχεύοντας στον εκδημοκρατισμό της διαχείρισης των τοπικών υποθέσεων και στη διαμόρφωση πρακτικών που ενισχύουν την ουσιαστική παρουσία και συμμετοχή των πολιτών.

*** Ακούγεται και η πρόταση για Συντακτική Συνέλευση. Ποια είναι η γνώμη σας γι' αυτό;**

* Συντακτική είναι η Συνέλευση που λαμβάνει την εντολή να αλλάξει εκ βάθρων το Σύνταγμα, να σχεδιάσει και να αποτυπώσει κανονιστικά ένα νέο πολίτευμα. Τούτο, πρακτικά, στη χώρα μας σημαίνει ότι η Συντακτική Συνέλευση θα πρέπει να μεταβάλει το κυβερνητικό σύστημα είτε σε προεδρική είτε σε ημιπροεδρική δημοκρατία, δεδομένου ότι όσοι διατυπώνουν την πρόταση δεν θέτουν υπό αμφισβήτηση τη λαϊκή κυριαρχία ως βάση του πολιτεύματος. Ωστόσο, τα παραπάνω κυβερνητικά συστήματα αφενός δεν ταιριάζουν με την συνταγματική μας ιστορία, αφετέρου --και ιδίως-- είναι συστήματα που ευνοούν την ενίσχυση της εκτελεστικής εξουσίας και δυσκολεύουν τη διαμόρφωση περισσότερων, εναλλακτικών πολιτικών προτάσεων: υποβοηθώντας τον διπολισμό και την προσωποποίηση της πολιτικής αντιπαράθεσης σε μια περίοδο επικυριαρχίας των ΜΜΕ στα πολιτικά δρώμενα, το προεδρικό και ημιπροεδρικό σύστημα απομακρύνουν τον λαό από το προσκήνιο. Δεν είναι εξάλλου τυχαίο, ότι τα τελευταία χρόνια, οι καθηγητές Λιντς (Linz) και Άκερμαν (Ackerman), κορυφαίοι συνταγματολόγοι στις ΗΠΑ, αναγνωρίζουν τον κοινοβουλευτισμό ως το καταλληλότερο κυβερνητικό σύστημα για την ανάπτυξη των συνταγματικών δημοκρατιών.

*** Σε συνθήκες απαξίωσης των πολιτικών κομμάτων αναπτύσσονται προτάσεις όπως η διακοπή της κρατικής χρηματοδότησής τους ή ο περιορισμός του αριθμού των βουλευτών στους 200. Πιστεύετε ότι**

τέτοιες αλλαγές ενισχύουν την αυτονομία και την αξιοπιστία των κομμάτων;

* Ο μεν περιορισμός της κρατικής χρηματοδότησης οδηγεί, όπως είναι ευνόητο, στην εξάρτηση των πολιτικών κομμάτων από τις ιδιωτικές πηγές οικονομικής ενίσχυσής τους. Αποτελεί, με άλλα λόγια, παράμετρο που βοηθά στη διαπλοκή των ιδιωτικών συμφερόντων με όσους ασκούν ή ελέγχουν την κρατική εξουσία. Επιπλέον, ο περιορισμός των βουλευτών σε 200, ενώ δεν θα προσφέρει κάποια σημαντική ελάφρυνση στις δημόσιες δαπάνες, θα περιορίσει δραστικά την πολιτική εκπροσώπηση των μικρότερων πολιτικών δυνάμεων, θα βοηθήσει τα δύο μεγάλα κόμματα να ξαναβρούν την κυριαρχία τους στο πολιτικό σύστημα.

*** Τελικά, αισθάνεστε ότι κινδυνεύει ο κοινοβουλευτισμός; Από ποιες δυνάμεις, καταστάσεις ή αδράνειες;**

* Κοιτώντας την πορεία του κοινοβουλευτικού συστήματος τους τελευταίους δύο αιώνες, μπορεί κανείς να διαπιστώσει ότι είναι το κυβερνητικό σύστημα που γνώρισε τις περισσότερες κρίσεις, αλλά, μέσα από αυτές, κατόρθωσε να εκφράσει και να πραγματοποιήσει το αίτημα για δημοκρατική διακυβέρνηση και σταθερή εξέλεξη της πολιτικής εξουσίας. Προϋπόθεση για την ομαλή λειτουργία του κοινοβουλευτικού συστήματος, όμως, είναι η ανάπτυξη και λειτουργία κομμάτων που θα αρθρώνουν τις διαφορετικές πολιτικές προτάσεις, θα τις εκφράζουν στο κοινοβούλιο και θα *αντιπαρατίθενται ουσιαστικά ως κυβερνώσα πλειοψηφία και ελέγχουσα αντιπολίτευση*. Δύο λοιπόν είναι σήμερα οι εχθροί του κοινοβουλευτισμού στην χώρα: η αδυναμία των κομμάτων να συγκροτήσουν πολιτικές προτάσεις που θα αποτυπώνουν την αγωνία και τις προσδοκίες των πολιτών και η προωθούμενη από τους κυβερνώντες και τα ΜΜΕ αντίληψη, ότι στις παρούσες συνθήκες δεν υπάρχει εναλλακτική πρόταση διαχείρισης της κοινωνικοοικονομικής κρίσης που μαστίζει τη χώρα. Χωρίς οργανωμένη αντιπαραθέση, χωρίς εναλλακτικά σχέδια για το περιεχόμενο της γενικής πολιτικής της χώρας, ο κοινοβουλευτισμός απονεκρώνεται.

Η συνέντευξη δημοσιεύθηκε στην Αυγή στις 3 Ιουλίου του 2011.